

MONICA SĂVULESCU-VOUDOURIS
**«CARTEA DIN DREPTUL
 INIMI»**

sonaje acționând în același cadru. Se adevărește astfel o altă profeție. De la o vreme, producătorii de TV au început să se plîngă că nu mai reușesc să găsească dramaturgi buni. Așa încît, dacă în urmă cu cincisprezece ani BBC aducea pe micul ecran în decurs de un an cincizeci de piese, acum nu mai oferă decît cinci sau șase — și acestea semnate de obicei de autori care s-au afirmat în timpul vîrstei de aur. Televiziunea spune că nu găsește dramaturgi și, bineînțeles, dramaturgii nu pot obține spațiu pe micul ecran.

Mai sînt și alți factori, prea complecși pentru a fi examinați în cuprinsul acestui articol; de pildă, efectul sponsorizării artelor de către firme comerciale sau industriale, fapt întîmpinat cu ostilitate de mulți oameni care lucrează în teatru, dar care mie mi se pare binevenit; la urma urmelor este vorba de bani, și banii sînt în bună parte la originea crizei. Se afirmă frecvent că oamenii de afaceri sînt dispuși să-i finanțeze doar pe cei care sînt deja celebri, dar iată că, în decursul anului trecut, Mobil Oil Company a fost sponsorul unui nou concurs de creație dramatică. Mai este și faptul că New York-ul, în mod tradițional a doua casă a teatrului britanic, întîmpină acum la rîndul său multe din greutățile cunoscute nouă. Apoi, faptul că după perioada de experimentare culturală din anii '60, societatea britanică a pășit într-o fază mult mai conservatoare, cînd interesul public în ce privește scrierile noi este oricum redus. Se cuvine amintită și împrejurarea că teatrele din Marea Britanie sînt în general conduse de progeniturile experimentalismului din anii '60, care fiind, de pildă, deprinși la tinerete cu subvenții mari, nu s-au prea adaptat unui climat mai puțin prielnic. La aceasta se adaugă faptul că ei pornesc de la premise culturale eronate, axate frecvent în jurul tentativei de a induce prin șoc spectatorilor o «clarificare» intelectuală (care de multe ori nu poate fi deosebită de o asevire intelectuală). Acești oameni sînt răspunzători pentru conotațiile depreciative dobîndite de termenul de **divertisment**. Mai este și faptul că elita teatrală, educată de obicei la Oxford și Cambridge, nu ține pasul cu o lume din ce în ce mai europeană. Noi, britanicii, încă nu am depășit dificultatea postimperială de a învedera că și culturile altor popoare ar putea fi deopotrivă de interesante și de valoroase ca a noastră; așa se explică tendința multor teatre de a prefera dramatizări după romane din epoca victoriană unor piese noi aparținînd dramaturgiei altor țări. Dar dacă vîrsta de aur a fost atît de aurie, cum se face că regizori de calibrul unor Jonathan Miller, Michael Bogdanov și Peter Brook au plecat de fapt din țară?

Atunci, cum de persist în a fi dramaturg? Dispun de două răspunsuri, ambele determinate probabil de împrejurarea că sînt tînăr (am 29 de ani). Răspunsul succint este că sînt încăpăținat și nu mă dau bătut. Răspunsul ceva mai lung este că sînt îndeajuns de prezumțios pentru a fi convins că, în pofida sorților, pot să răzbat și să acced la un public larg. Știu însă că un astfel de public nu poate să fie doar cel din Marea Britanie sau de la New York. În primul rînd, nu este destul de larg și, în al doilea rînd, mă îndoiesc că ar nutri destul interes. Un tînăr englez care lucrează în prezent ca secretar literar la Hamburg mi-a spus de curînd: «Știi, se pune foarte serios întrebarea încotro se îndreaptă piesa englezească?». Noi, britanicii, avem foarte mare nevoie de influența altor culturi europene care să o revitalizeze pe a noastră (este ceva ce se petrece în domeniul romanului britanic, prin intermediul unor scriitori ca Julian Barnes, fapt care explică probabil de ce la noi sînt mai numeroși oamenii dispuși să citească un roman nou decît să se ducă să vadă o piesă nouă). Îmi doresc un public de pe întreg continentul, care să nu fie definit sau îngrădit de frontierele naționale. Se înțelege de la sine că un astfel de demers presupune o substanță dramatică relevantă oriunde, în nici un caz acele piese axate pe o problematică politică națională, pe care continuă să ni le ofere cu precădere teatrul realismului social britanic. Bănuiesc că aceasta este cerința în mare măsură încă neîndeplinită de către generația mea. Dacă am dreptate, atunci această probă trebuie trecută de către aparținătorii la această generație de oriunde ar proveni, din Franța, din Cehoslovacia sau din Germania. Sau din România. Este ceea ce conferă acestei cerințe un caracter pasionant și frumusețe.

(În românește de BEATRICE STAIU)

Nu înțeleg cum de-am putut trăi pînă acum fără să știu că o parte a sufletului meu se află în Atena, pe strada Hristou Ladá! Și nu o parte oarecare, ci partea lui cea mai bună. Cea care are aș dori să nu moară niciodată. Sufletul meu de intelectual democrat din «generația anilor 60—70». Care nu-și va pierde probabil pînă în ultima clipă entuziasmul și încrederea în oameni.

Strada Hristou Ladá, deci. În centrul Atenei, din artera principală, Stadiou. O Stadiou cu circulația întreruptă de coloanele de greviști și de demonstrații. Impotriva inflației. Impotriva șomajului. Întru în clădirea cu numărul 5—7 din str. Hristou Ladá. Bat la ușa pe care scrie «Theatro». Două încăperi mici. Un culoar. Cărți, manuscrise, afișe, machete, schițe de decoruri. Toate purtînd semnăturile celor mai prestigioase personalități ale culturii grecești din zbuciumatul nostru secol. Documente rare, unicate. Pe care nu le găsești în nici un alt muzeu al lumii. Adunate aici de posesorul lor (după cum mi-o va mărturisii) nu pentru a acumula valori. Nu pentru a lăsa moștenire bogății familiei sale. Ci pentru a le putea oferi într-o zi oamenilor, ca bun cultural, spre studiu și documentare.

Sînt invitată să iau loc pe o canapea, în mijlocul acestei dezordini sublime. Și nu-mi trebuie decît cîteva minute pentru a mă simți acasă, ca după un drum lung, în care-ai tînjit să-ți găsești limanul. Mă simt printre ai mei, cu oameni pe care nu i-am văzut pînă acum niciodată. Căroră pot să le spun de la prima întîlnire tot ce cred eu despre lume. Ba chiar să le povestesc cum mi-a jucat viața feste. Probabil pentru că, se știe, ideile și idealurile nu au patrie. Patria lor e peste tot.

Aici, pe strada Hristou Ladá, la numărul 5—7, sînt în Grecia lui Kostas Nitsos. El este întemeietorul și sufletul minunatului loc numit Editura «Theatro». Alături de el e soția lui, Efi Roditi, ani de zile reputată artistă a Teatrului Național. E multă artă în felul cum se mișcă frumoasa doamnă printre lucrurile de artă. Eleganța și rafinamentul ei fin de scenă. Și e un mare spectacol prezența ei aici. Sensibilizează, prin sensibilitatea ei, cadrul. Îl încălzește.

Și tot alături de Kostas Nitsos e tînăra lui colaboratoare, Anthi Kavvada. Face parte din ultima generație de jurnaliști pe care el i-a format. Și, după spusele dascălului, asemenea celui mai mic copil dintr-o familie, ea este și cea mai reușită. În ceea ce o privește pe Anthi, ea declară deschis: «Întîlnirea cu Kostas Nitsos a fost cea mai mare șansă a vieții mele».

Vorbesc cu Anthi Kavvada despre cîțiva artiști romani. Ei fac parte, îi spun, «dintr-o clasă foarte înaltă». Și, dîndu-mi imediat seama de aproximativul comunicării într-o limbă străină, simt nevoia să adaug: «Nu socială, desigur». «Bineînțeles că nu socială», sosește replica ei. «Doar, de pozițiile sociale, **we don't care about**». Iată deci, în cîteva cuvinte, filosofia locului în care am privilegiul de-a mă afla.

Și-acum despre Kostas Nitsos. Lucrează în jurnalistică de peste 50 de ani. A format cîteva generații de ziaristi. A ridicat cîteva cotidiane și reviste la un tiraj de nesperat. La Institutul de Arte Plastice se predă un curs despre calitatea publicațiilor lui. Este deci un «clasic» în profesie, un om cu un trecut mare. În același timp însă, Kostas Nitsos este un nume a cărui faimă în viitor este asigurată. Fiindcă în momentul de față este editorul unei colecții cu un titlu semnificativ: «Cărți pentru totdeauna» (Vivlia ghia panta).

A început de foarte tînăr jurnalistică, la ziarul «Ta Nea». În scurt timp a devenit directorul acestui ziar. Și, sub direcția lui, «Ta Nea» a atins cel mai mare tiraj pe care l-a avut vreodată un ziar în Grecia. Paralel a început editarea revistei «Theatro». Și din nou a bătut recordul tuturor tiraje-

TO EENO

lor: de la o publicație de 1 000—1 200 de exemplare, la una de 10.000.

«Care este secretul acestui succes?», îl întreb. «Ta Nea» a adus pentru prima dată masiv într-un ziar, pe lângă evenimentul politic și social, și reprezentarea cu mare pondere a evenimentului cultural. Iar «Theatro» a contrazis ideea preconcepută că înalta ținută intelectuală și grafică este un obstacol pentru marele public.

«Am considerat întotdeauna — spune Kostas Nitsos — că moneda cea mai valoroasă este calitatea. Unde există calitate, există teren pentru succes. Personal, sînt mulțumit de demersul meu. Fiindcă am reușit să contrazic o falsă regulă. Am avut forța să merg împotriva curentului. Și-am dovedit că ținuta intelectuală nu scade scorul publicității».

Mai există însă și un alt secret al acestui succes, îmi spune Kostas Nitsos. Revista n-a publicat doar materiale informative despre teatru. Ea a fost o revistă a marilor viziuni despre lume. A pus în circulație marile întrebări ale epocii, a adus în discuție principii ca democrația, libertatea ș.a.m.d. A fost deci un mijloc de-a forma conștiințele. Chiar și pentru grecii aflați în diaspora. Mulți mandatar greci, în contactele lor cu străinătatea, o prezentau ca pe-o carte de vizită, o garanție de ținută, stil și profesionalism, care le mărea șansele de reușită.

«De ce v-ați propus îndeplinirea unui asemenea program

cultural printr-o revistă de teatru?», îl întreb pe Kostas Nitsos. «Pentru că teatrul e o oglindă a lumii. Prin teatru vorbești despre întreaga stare a unei societăți. El face legătura între prezent, trecut și viitor.»

În jurul acestei reviste s-au adunat cei mai interesanți intelectuali ai vremii. Ea a cumulat astfel o capacitate imensă de gândire și de talent. Care a beneficiat, pentru a fi exprimată, și de experiența editorială a lui Kostas Nitsos. «O publicație apărută într-o țară mică precum Ellada — îmi spune el — a reușit să fie considerată punct de avangardă în tehnica tipografică. Principiul nostru a fost: mens sana in corpore sano. Idei progresiste, revoluționare, deci, prezentate cît mai atractiv cu putință. Nu comercial, ci rafinat estetic. Am considerat că revista se adresează celor cu gustul format, dar că, în același timp, ea formează gustul cititorilor.»

Pentru a-și susține spusele, Nitsos îmi arată copertile cîtorva numere ale revistei. Printre ele, una semnată de Tassos, reprezentînd un portret al lui Shakespeare. „Tassos e cunoscut în lumea întreagă — îmi spune Nitsos. Laurence Olivier avea în biroul lui acest chip al lui Shakespeare. «Grecul Tassos l-a creat pe adevăratul Shakespeare, obișnuia să spună. Un Shakespeare bizantin, un PANTOKRATOR»”.

Între 1981 și 1985, Kostas Nitsos a lucrat ca director al Teatrului Național din Atena. S-a întors însă la redacția lui de pe strada Hristou Ladá, unde publică acum cărți. În ultimul an, editura a scos patru volume de teatru, semnate de Yannis Ritsos (de care pe editor îl leagă o prietenie de-o viață). Piesele sînt total necunoscute în Grecia. Manuscrisele lor nu le-a avut nici măcar autorul. Dar le-a avut Yannis Veakis, în România. În anii de detenție, Ritsos i le-a trimis lui Veakis, pentru a le pune la adăpost. Aparatul critic și studiul care însoțește ediția, scrise de Kostas Nitsos, aduc informații extrem de importante și inedite asupra autorului și a epocii.

O altă publicație pe care mi-o arată editorul, o bijuterie tipografică, este de originalitate mondială. E vorba despre «Cartea din dreptul inimii», un carnet scris de mîină de marele tragedian al teatrului grec contemporan Emilius Veakis. Rolul regelui Lear, copiat și adnotat de el, rol pe care l-a purtat peste tot cu sine, în buzunarul de la haină, timp de 5 ani înainte de a-l interpreta. „Cartea — îmi spune Nitsos — este editată în onoarea profesiunii de actor. Ea arată cît putea acest tragedian să-și iubească meseria. Tipărirea nu e o problemă editorială, ci una morală. Pentru a rămîne «pentru totdeauna» (ghia panta) o pildă a felului adînc, definitiv în care un om s-a implicat în cultură.”

Aici discuția noastră se întrerupe. Un ziarist tînăr vine să-i ia lui Nitsos, pentru un post de radio din Pireu, un interviu despre această «carte din dreptul inimii». Ziaristul scrie și el piese de teatru. Una dintre ele i s-a jucat anul acesta la Festivalul de la Edinburgh. Este un om prompt, care știe ce vrea. «Dumneata îți faci foarte bine meseria de jurnalist», îi spune doamna Eli Roditi. «Lăsați, doamnă — răspunde el, devenit deodată modest. Nu vă uitați la soțul dumneavoastră?»

Părăsesc deci redacția din strada Hristou Ladá. Ies în centrul Atenei, printre coloanele de greviști și de demonstrați. Sînt brusc apăsată de atmosfera neliniștită din această toamnă atiniană, unde peste tot se vorbește numai despre bani și despre inflație. Sînt și mai apăsată de întrebarea (căreia nu i se mai găsește răspuns pe nici un meridian al lumii) ce se va alege oare de noi, cei care nu știm să facem bani, ci cultură?

Un singur lucru e cert. Că ori de cîte ori voi întîlni pe vreunul din această tagmă (damnată și atotputernică) la limita curajului, îl voi sfătui să-l caute (măcar în gînd), pentru îmbărbătare, pe Kostas Nitsos. De care m-am despărțit, de altfel, rostind nu «adio», ci «solidaritate!!!».

Atena, 9 octombrie 1991

* **N.R. În România au fost montate în premieră mondială: Dincolo de umbra chiparoșilor (Ansamblul de Teatru grec), Tolegele orbilor (Teatrul dramatic din Brăila; regia și traducerea Yannis Veakis, scenografia Elena Pătrășcanu-Veakis), Dealul cu fîntina arzeiană (Teatrul de Stat din Sibiu; regia Nicoleta Toia, scenografia Helmut Stürmer).**